

1. De kettingbrug van de Braak op een oude ansichtkaart, verstuurd in 1923, dus drie jaar na de aankoop door Natuurmonumenten. Collectie auteur.

Landgoedbeheer op Beeckestijn

Natuurmonumenten en het evenwicht tussen natuur en cultuur

Natuurmonumenten beheert al bijna honderd jaar landgoederen, maar zo'n tien jaar geleden kwam er wel een heel bijzonder landgoed bij: Beeckestijn. Dit iconische landgoed stamt grotendeels uit de 18^e eeuw en heeft een voor Nederland unieke combinatie van formele en landschappelijke parkdelen. In 2010 droeg de gemeente Velsen het landgoed over aan twee partijen: Vereniging Hendrick de Keyser kreeg de gebouwen, Natuurmonumenten het park. In dit artikel schetsen we het beheer sinds 2010 en de dilemma's, successen en problemen die Natuurmonumenten daarbij ondervond. Het is een verslag van de zoektocht naar het evenwicht tussen natuur, cultuur en beleving op een bijzondere buitenplaats.

— Michiel Purmer (Natuurmonumenten)

> Natuurmonumenten heeft een lange historie als landgoedbeheerder. Al in 1920 verwierf de vereniging haar eerste landgoed: De Braak te Paterswolde. Dit landgoed was een belangrijk uitloophet voor Groningers: in 1920 kreeg het landgoed ruim 43.000 betalende (!) bezoekers. Deze bezoekers kwamen overigens niet zozeer voor de natuurwaarden van het landgoed, zoals oude bosplanten en kolonies blauwe reigers en roeken. Het waren de attracties als het doolhof, de kettingbrug en de kiosk met verfrissingen die het publiek lokten (foto 1). De Braak is een vroeg voorbeeld van 'natuur bij de stad' en een terrein met hoge recreatiedruk.

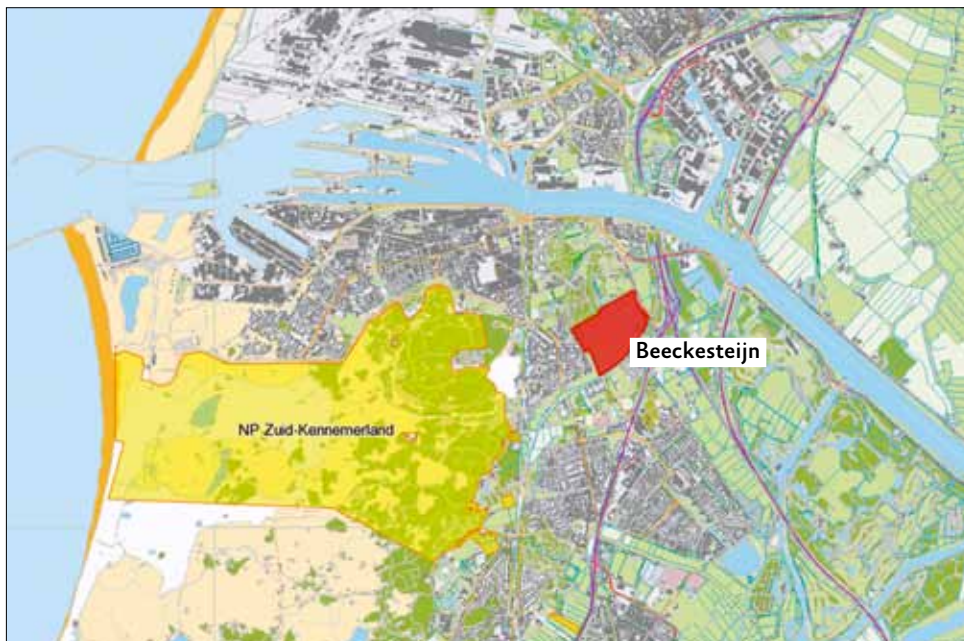
De Braak stond aan het begin van lange reeks van landgoedverwervingen. Het uiteenvallen van landgoederen, vooral door de hoge successierechten, was een groot probleem voor veel particuliere eigenaren. Het nalaten of verkopen van een landgoed aan een partij als Natuurmonumenten was een methode om de eenheid van het landgoed te bewaren. Zo kwamen onder andere de landgoederen Eerde, Hackfort, Gooilust en De

Klencke in bezit van Natuurmonumenten, inclusief het bijhorende huis en kasteel, soms ook met het omliggende cultuurlandschap met boerderijen. Op dit moment voert Natuurmonumenten het beheer uit op ruim zestig landgoederen: van kleine en relatief jonge ontginningslandgoederen tot uitgestrekte complexen met park, omringend landschap en tientallen bouwwerken.

Beeckestijn tot 2010

Landgoed Beeckestijn begon, zoals zoveel buitens in West-Nederland, als boerderij, mogelijk al in de 15^e eeuw. Vanaf de 16^e eeuw kwam het landgoed in handen van rijke Amsterdammers en werd het gebruikt als buitenplaats. In de 17^e eeuw bestond Beeckestijn nog uit een eenvoudig huis, enkele boerderijen en een zeer eenvoudige parkaanleg met enkele lanen. Dit veranderde ingrijpend begin 18^e eeuw, toen het echtpaar Trip-Van Hoorn het landgoed verwierf. Zij breidden huis, eigendom en park uit in een formele stijl. Het resulteerde in de nog altijd bestaande lanenstructuur en de waterkom (foto 2).

Onder de familie Boreel, eigenaar sinds 1742, kreeg het landgoed definitief vorm. Sinds 1760

dere praktische overwegingen was afgeweken van de oorspronkelijke toestand. Zo waren nogal wat 19^e eeuwse bomen gespaard bij het herstel van de 18^e eeuwse situatie. Die bomen stonden daarbij letterlijk 'in de weg', maar waren toch gehandhaafd. Daarnaast waren enkele al langer geleden herstelde elementen aan een nieuwe opknappbeurt toe, terwijl andere belangrijke plekken in het park nauwelijks aandacht hadden gekregen. Ook was het park aan slijtage onderhevig: het landgoed was een drukbezocht uitloophet van Velsen, waar het loslopen van honden tot een gewoonerecht was verworven.

Wat betreft natuurwaarden bleek het landgoed zeer belangrijk voor stinzenflora, paddenstoelen en vleermuizen. De paddenstoelen en vleermuizen zijn daarbij vooral gebonden aan de oude bomen van de lanen, in combinatie met de schrale bermen. De stinzenflora, een kenmerkend element op veel oude buitenplaatsen, bleek op Beeckesteijn uitzonderlijk rijk. Dan gaat niet alleen om het bekende Haarlems klokkenspel (knol-

was tuinman J.G. Michael werkzaam in het park. Hij tekende het beroemde ontwerp, dat in 1772 als gravure verscheen (afbeelding 3) en bouwde hiermee voort op het formele ontwerp uit begin 18^e eeuw. Nieuw was een vroeg-landschappelijk deel, inclusief allerlei sierelementen, follies en andere bouwwerken met symbolische of spirituele betekenis.

Deze unieke combinatie van een formele en een vroeg-landschappelijke aanleg uit de 18^e eeuw groeide uit tot een icoon van de Nederlandse tuinhistorie. Helaas kreeg deze zo hooggevaardeerde aanleg heel wat te verduren in de eeuwen daarna. Veranderingen, verwaarlozing en oorlogsschade maakten dat park en gebouwen in 1946 in een deplorabele toestand verkeerden.

Het tijt keerde met de aankoop door de gemeente Velsen in 1953 en een eerste restauratie tussen 1959 en 1969. Verdere restauraties van het park volgen in 1969-1972 en 1997-2004, steeds met de kaart van Michael min of meer als uitgangspunt. Langzamerhand werd Beeckesteijn, mede dankzij een museum in het hoofdhuis, voor vele Velsenaren een geliefd oord voor een wandelingetje met de hond.

Natuurmonumenten en Beeckesteijn sinds 2010

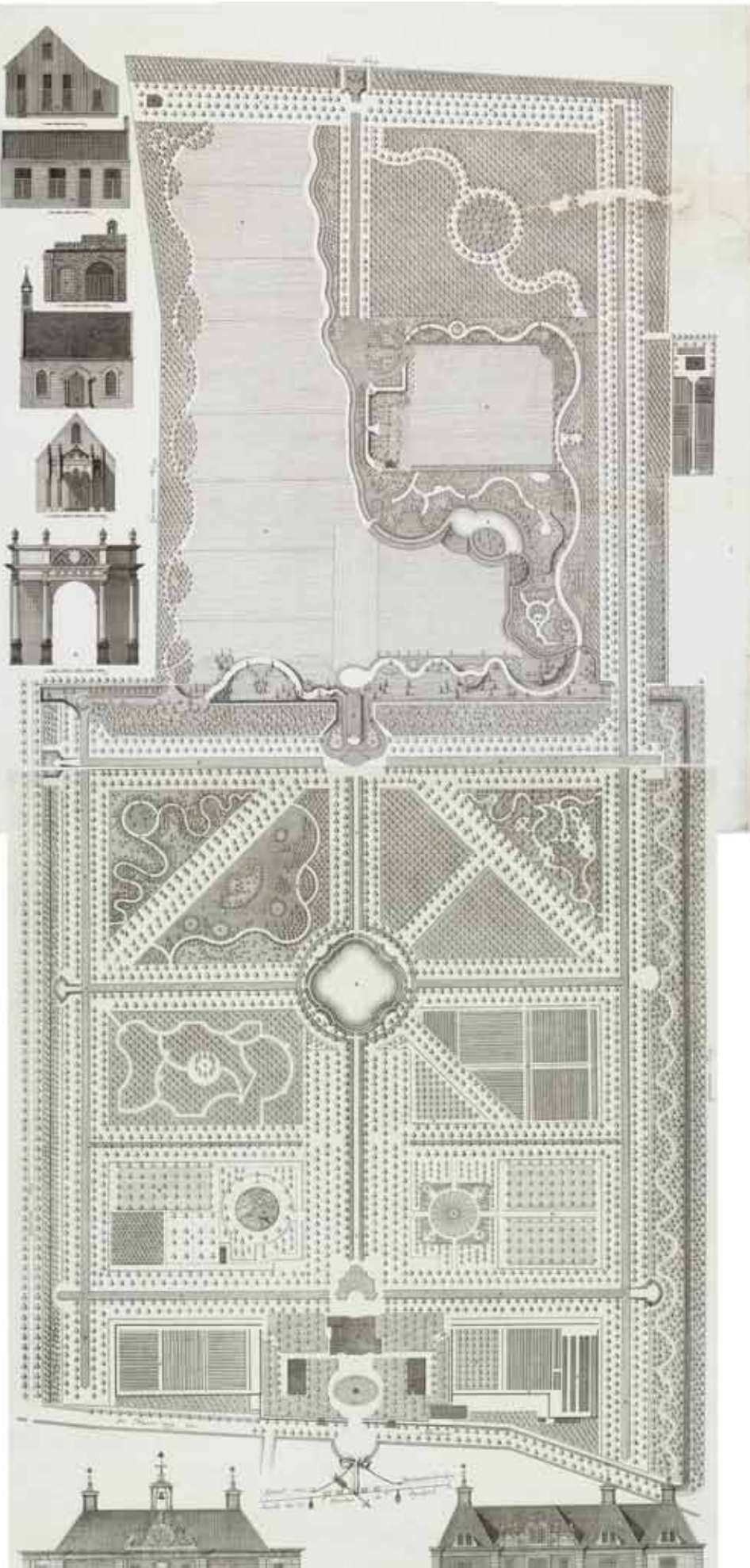
Natuurmonumenten trof in 2010 bij de overname een intensief gebruikt landgoed aan nabij de stedelijke agglomeratie Velsen-Driehuis-IJmuiden. Als kersverse beheerder besloot Natuurmonumenten eerst een stand van zaken op te maken, zowel wat betreft de natuur- als cultuurwaarden van het landgoed.

Al snel bleek dat er voor het park een versterkingsplan nodig was en al het uitgevoerde herstel naar de actuele maatstaven te beoordelen en waar nodig aanvullende maatregelen te nemen. Bureau SB4 kreeg de opdracht dit versterkingsplan op te stellen, op basis van het grondige historische onderzoek van Lucia Albers.

Uit de analyse van SB4 bleek dat uit allerlei an-

2. De gerestaurerde waterkom met daarin de originele jaarsteen uit 1719, stam-mend uit de tijd van het echtpaar Trip-Van Hoorn.

3. Ontwerpkaart van J.G. Michael uit 1772. Dit ontwerp is deels, soms in gewijzigde vorm, uitgevoerd.

Bron: Noord-Hollands Archief, Haarlem.

4. Het Haarlems klokken-spel op Beekestijn.

foto Natuurmonumenten, Paul van Hoof

steenbreek), maar ook om soorten als weidegeelster, daslook, holwortel, Italiaanse aronskelk en boshyacint (foto 4). Uit de inventarisatie bleek dat Beekestijn een van de rijkste Nederlandse landgoederen is met bijna zeventig soorten.

Het versterkingsplan om de cultuurhistorische structuur te verbeteren leidde tot een uitgebreid maatregelenplan. Zorgvuldige communicatie met omwonenden, gemeente, belangenverenigingen, en de eigenaar van het huis (Vereniging Hendrick de Keyser), was de volgende stap. Natuurmonumenten werd bijvoorbeeld nauwlettend gevolgd door de stichting Vrienden van Beekestijn, die ijvert voor behoud van de buitenplaats en verder herstel van het park naar de toestand van de Michael-kaart.

Uiteindelijk leidde dit alles tot een stapsgewijze uitvoering van het versterkingsplan, een proces dat nog steeds niet af is. Zichtbare en concrete acties waren het herstel van de vijverkom, het centraal plateau en de zogenaamde reposoirs. Letterlijke betekenis is rustaltaar (tijdens een processie), maar in de tuinkunst is het een rustplek, al dan niet met uitzicht. Deze verhoogde uitzichtplekken aan het eind van twee lanen waren verworpen tot heuvels met een stadse bankje erop. Oorspronkelijk was hier met hagen de vorm van een passer aangebracht: een van de vele verwijzingen naar de vrijmetselarij op Beekestijn op het ontwerp van Michael. Het is niet met

5. Een van de twee reposoirs na herstel. Beide reposoirs zijn, evenals het centraal plateau en een aantal hoofdpaden, in 2016 voorzien van de half verharding Padvast, passend in de formele aanleg van dit deel van Beeckestijn. Beheer van het omliggend grasveld en de hagen rond de reposoirs blijft nodig.

zeker of Jacob Boreel, opdrachtgever van Michael, zelf vrijmetselaar was, maar hij was er zeker mee bekend. De bloemenwaaier bijvoorbeeld heeft de vorm van een ronddraaiend wiel, symbool voor de zon. In de vorm van de kersenboomgaard is een winkelhaak te herkennen en zo zijn er nog meer voorbeelden op Beeckestijn te vinden. Uit praktische overwegingen is voor het herstel van de reposoirs gekozen voor een eigentijdse vormgeving in sierbeton (foto 5).

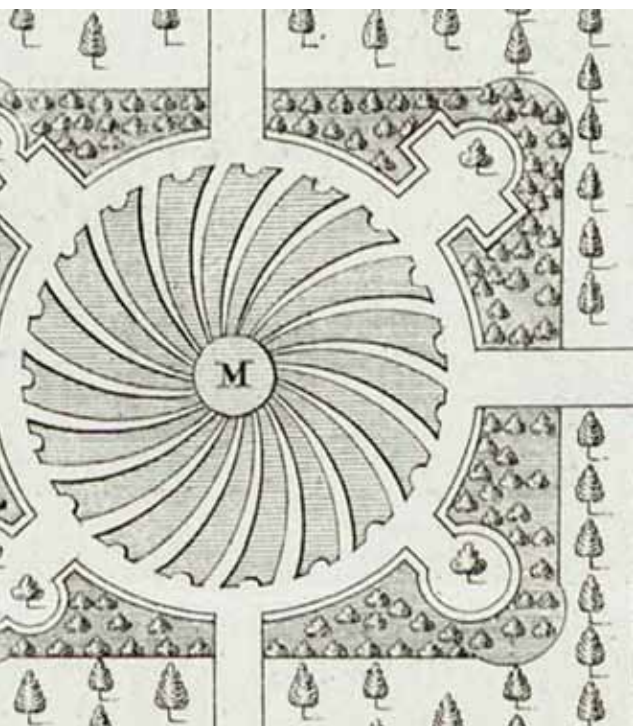
Ook het centraal plateau, de overgang tussen het formele en landschappelijke gedeelte van het park, werd gereconstrueerd. De zogenaamde ganzevoet-lanen in het formele deel van het park zijn daarbij weer visueel aangesloten. Een eigentijdse toevoeging verwijst naar de ganzevoet (foto 6).

Het herstel van de bloemenwaaier is een ander aansprekend project. De oorspronkelijke bloemenwaaier werd rond 1745 aangelegd door Jacob Boreel Jansz. om zijn bijzondere plantencollectie te herbergen. De bloemenwaaier staat afgebeeld op de op de Michael-kaart (afbeelding 7).

In de loop der jaren is de bloemenwaaier verloren gegaan, maar bij archeologische opgravingen voorafgaand aan het herstel in 1997 werden restanten van de oorspronkelijke versie aangetroffen. Bij reconstructie van de bloemenwaaier werd het plantschema echter eigentijds ingevuld. Natuurmonumenten wil nu ook het sortiment zo historisch mogelijk invullen, passend bij de periode van oorspronkelijke aanleg midden 18^e eeuw. De beplanting wordt daarbij zo gerangschikt dat de bloei gedurende de seizoenen van binnen naar

6. Ganzevoet. Drie in een punt samenkomende lanen vanaf het centraal plateau, met de geplaatste steen. Ontwerp SB4.

Bron: Noord-Hollands Archief, Haarlem.

7. De bloemenwaaier op de Michael-kaart van 1772.

buiten verloopt. In het centrum van de bloemenwaaier komen de vroegst bloeiende soorten en aan de buitenzijde de laatbloeiers. De groepjes planten worden gecombineerd met een bodembedekker, zodat de bloemenwaaier ook de rest van het seizoen aantrekkelijk is.

Loslopende honden

Natuurmonumenten is met de omgeving de moeilijke en vaak emotionele discussie over loslopende honden aangegaan. Zeker in het formele deel van het park zorgden de loslopende honden voor schade en overlast. Daarom besloot Natuurmonumenten op dit deel van het landgoed een aanlijnplicht in te voeren en daarnaast op het hele landgoed uitlaatservices te weren. Gevolg was niet alleen tevredenheid onder de bezoekers zonder honden, maar ook een herstel van de vogelstand, niet onbelangrijk op een landgoed waar 35-40 soorten broedvogels voorkomen. Zo wordt de houtsnip weer vaker in het park gesignaleerd. Het beheer zelf en het financieren daarvan blijven belangrijke aandachtspunten, temeer daar het versterkingsplan ook leidt tot intensiever en uitgebreider beheer. Voor de financiering van het reguliere beheer maakt Natuurmonumenten gebruik van een combinatie van SNL-subsidie en BRIM-groen subsidie (BRIM = *Besluit rijkssubsidiering instandhouding monumenten*). Herstelprojecten worden gerealiseerd door fondsenwerving of inzet van eigen middelen.

Het beheer wordt uitgevoerd door een hoveniersbedrijf, onder regie van medewerkers van Natuurmonumenten. Van groot belang is daarnaast de vrijwilligersploeg op Beekestijn. Vrijwilligers voeren niet alleen veel beheerwerk uit, maar

houden ook toezicht.

De komende jaren zullen er nog voldoende uitdagingen zijn. Een lastige kwestie blijft bijvoorbeeld wat te doen met het historische bomenbestand uit de 19^e eeuw, geplant in een tijd dat de formele aanleg niet in de mode was. Voor het verjongen en herstellen van de lanen op de oorspronkelijke plek van de 18^e eeuw staan oude, soms monumentale bomen, letterlijk in de weg. Hoe gaat Natuurmonumenten daar nu mee om? Tot nu toe werden kool en geit gespaard, maar de nadruk op het lanenstelsel als ruggengraat van het formele parkdeel pleit toch voor een herstel van de lanen ten koste van deze bomen. Fasering en vooronderzoek zijn belangrijk om hierbij rekening te houden met de vleermuizen en andere natuurwaarden gebonden aan de oude bomenopstand.

Een levend landgoed

Natuurmonumenten stapte in 2010 in een rijdende trein. Een levend landgoed met diverse functies, gebruikers en omwonenden met even zovele eisen en wensen. Hierbij was een extra complicerende factor dat het eigendom van

huis en park in 2010 gescheiden raakte. Eigenlijk een ongewenste situatie voor landgoederen, die je toch vanuit de samenhang van het complete ensemble zou moeten bekijken. De bijzondere waarden op het gebied van natuurlijk en cultureel erfgoed, in samenhang met het intensieve gebruik maken afstemming en overleg met alle belanghebbende partijen noodzakelijk. Natuurmonumenten zal op Beekestijn moeten laten zien hoe natuur en cultuur hand in hand gaan in een door de mens vormgegeven landschap van hoge cultuurhistorische waarde. Dat verhaal kan zorgen voor draagvlak en begrip bij omwonenden en bezoeker. Beekestijn is een van de recentste, maar ook een van de belangrijkste landgoedverwervingen van Natuurmonumenten. Om zowel de tuinhistoricus, de botanist als de hondenbezitter tevreden en betrokken te houden zal de uitdaging vormen voor de komende jaren.<

m.purmer@natuurmonumenten.nl

ADVERTENTIE

Staro
NATUUR EN BUITENGEBIED

ECOLOGISCH ONDERZOEK
GEBIEDS-EN NATUUR ONTWIKKELING
BOS- EN NATUUR BEHEER

Lodderdijk 38a
5421 XB Gemert
tel (0492) 450 161
fax (0492) 450 162
info@starobv.nl

www.starobv.nl